

Nâbî'nin "Bu" Redifli Naatine Bayburtlu Şevket Bilâlî'nin Naziresi

To Nâbî's Naat With "Bu" Redif Nazire Written By Bayburtlu Şevket Bilâlî

Gülcan ABBASOĞULLARI

ORCID: [0000-0002-3490-4193](https://orcid.org/0000-0002-3490-4193) | ROR ID: <https://ror.org/04v302n28> | E-Posta: gulcan-019@hotmail.com

Kafkas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk-İslam Edebiyatı, Kars, Türkiye

Kafkas University, Faculty of Divinity, Turkish-Islamic Literature, Kars, Türkiye

Atıf Bilgisi | Citation

Abbasoğulları, Gülcan. "Nâbî'nin "Bu" Redifli Naatine Bayburtlu Şevket Bilâlî'nin Naziresi". Dini Araştırmalar 69 (Aralık 2025), 295-342. <https://doi.org/10.15745/da.1762328>

Abbasoğulları, Gülcan. "To Nâbî's Naat With "Bu" Redif Nazire Written By Bayburtlu Şevket Bilâlî". Religious Studies 69 (December 2025), 295-342. <https://doi.org/10.15745/da.1762328>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi | Date of Submission: 11.08.2025

Kabul Tarihi | Date of Acceptance: 01.10.2025

Yayın Tarihi | Date of Publication: 31.12.2025

Değerlendirme: Date of Publication:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme Double anonymized - Two External

Benzerlik Taraması: Plagiarism Checks:

Yapıldı - İntihal.net Yes - İntihal.net

Yapay Zekâ Bildirimi: Declaration of AI Use:

Yazar, bu çalışmayı oluştururken yapay zekâ destekli teknolojileri kullanmadığını beyan etmiştir. The author declared that no AI-assisted technologies were used in the creation of this article.

Çıkar Çatışması: Conflicts of Interest:

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman: Grant Support:

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Telif Hakkı & Lisans: Copyright & License:

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Etik Bildirim: Complaints:

diniarastirmalar98@gmail.com diniarastirmalar98@gmail.com

Öz

17. yüzyıl divan şairlerinden hikemî üslubun temsilcisi olarak telakki edilen Nâbî'nin (ö. 1124/1712) hac yolculuğu esnasında yazdığı rivayet edilen "bu" redifli naat türündeki gazeli, şairlere ciddi anlamda tesir etmiş bir gazel olmuştur. Türk edebiyatında bu şiir esas alınarak çeşitli nazım şekilleriyle yazılmış murabba, tahmis ve müseddes gibi şiirlere ve nazîrelere rastlanmaktadır. Nâbî'nin "bu" redifli gazeline Bayburtlu Şevket Bilâlî'nin (ö. ?/19. yy.) yazmış olduğu bir nazîre de mevcuttur. Bu çalışma, edebî açıdan Bilâlî'nin Nâbî'den etkilenişini ortaya koymak ve Bilâlî'nin Nâbî'ye nazîre olarak yazdığı "bu" redifli naatinin muhteva hususiyetlerinin incelenmesi açısından önem arz etmektedir. Şevket Bilâlî'nin "bu" redifli gazeliyle ilgili olarak daha önce böyle bir çalışma yapılmamış olduğundan bu çalışmada Nâbî'nin "bu" redifli zemin şiiriyle Şevket Bilâlî'nin bu şiire yazmış olduğu nazîrenin mukayesesini ve nazîrenin şerhini yapmak amaçlanmıştır. Bu minvalde nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılarak bu iki şiir ile ilgili edebî tespitlerde bulunulmuştur.

Nazîre, bir şairin daha önce yazmış olduğu şiirine ya da başka bir şairin yazmış olduğu şiire benzer olarak kafiye, redif, vezin ve konu bakımından aynılaşmış bir şiir yazmasıdır. Nâbî'nin beş beyitlik "bu" redifli gazeline, Şevket Bilâlî yedi beyitlik aynı redifli bir nazîre yazmıştır. Şevket Bilâlî'nin gazeli, Nâbî'nin gazeliyle vezin, kafiye, redif ve konu bakımından aynıdır. Şevket Bilâlî'nin, nazîresinde edebî sanatlara müracaat ettiği, bazen zemin şiirle benzer ifadeler oluşturduğu bazen de zemin şiirden farklı hususlara değindiği göze çarpmaktadır. Hususen *Dîvân*'ında Nakşibendî tarikatının Hâlidî koluna bağlı olduğunu belirten Şevket Bilâlî, yazmış olduğu nazîreyi mensubu olduğu bu tasavvufî çevrenin tesiriyle sunmuş olup tarikatının remizlerine ve uygulamalarına da yer vermiştir. Şevket Bilâlî'nin, Hz. Muhammed'e olan ihtiramı ön planda tuttuğu bu gazelinde, şeyhi olan Hasan Visâlî Efendi'yi sıklıkla anması, ona olan bağlılık ve muhabbetini göstermesi aynı zamanda mensubu olduğu yolun onun üzerinde ciddi bir tesir bıraktığının da bir göstergesidir.

Çalışma giriş ve iki bölümden müteşekkildir. Girişte kısaca nazireye dair bilgiler verilmiş olup ilk bölümde bilinen tezkire kaynaklarında hayatı hakkında bilgi bulunmayan Şevket Bilâlî'nin *Dîvân*'ındaki bilgilerden hareketle hayatı, eseri ve edebî şahsiyetine dair bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise zemin şiir olan Nâbî'nin "bu" redifli şiiri ve Şevket Bilâlî'nin nazîresinin transkripsiyonlu metni verilmiş ve bu iki şiirin mukayesesi yapılmıştır. Bu çalışmanın zemin şiirle ilgili yapılacak çalışmalara ve şerh çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimler

Türk İslam Edebiyatı, Naat, Nâbî, Bu Redifli Gazel, Nazîre, Bayburtlu Şevket Bilâlî.

Abstract

Nâbî (d. 1124/1712), a 17th-century divan poet recognized for his representation of the wise style, composed a ghazal in the naat genre featuring the redif "bu" (This), reportedly written during his pilgrimage. This ghazal has significantly influenced subsequent poets, leading to the creation of various poetic forms, such as murabba, tahmis, and müseddes, based on its structure. Şevket Bilâlî (d. ?/19th century), hailing from Bayburt, also crafted a nazire inspired by Nâbî's ghazal with the same redif. This study is pivotal in revealing Bilâlî's literary influences from Nâbî and examining the thematic features of Bilâlî's naat, which mirrors Nâbî's style. As no prior research has focused specifically on Şevket Bilâlî's ghazal with the redif "bu," this study aims to compare Nâbî's original work with Bilâlî's nazire and provide a commentary on the latter. Utilizing content analysis as a qualitative research method, it presents literary observations regarding both poems.

Nazire refers to a poem composed by a poet that shares similarity in rhyme, redif, meter, and subject matter with a previously written poem. Şevket Bilâlî's nazire consists of seven couplets, while Nâbî's original ghazal features five couplets, both sharing the redif "bu." Bilâlî's ghazal aligns with Nâbî's in terms of meter, rhyme, repeated themes, and subject matter. It is evident that Bilâlî employed literary techniques in his nazire, at times echoing the original poem, while also exploring different themes.

Şevket Bilâlî, who noted his affiliation with the Hâlidî branch of the Naqshbandî order in his Divan, infused his nazire with influences from his Sufi circle, incorporating symbols and practices distinctive to his order. In this ghazal, Bilâlî emphasizes his veneration for the Prophet Muhammad, frequently referencing his sheikh, Hasan Visâlî Efendi, which underscores the profound impact of his spiritual path on his work.

The structure of the study includes an introduction and two main sections. The introduction offers a brief overview of the nazire form, while the first section delves into the life, works, and literary character of Şevket Bilâlî, drawing on information from his Divan, as well

as noting the absence of biographical details in known tazkire sources. The second section presents the foundational poem, Nâbî's ghazal with the redif "bu," alongside the transcribed text of Şevket Bilâlî's nazire, facilitating a comparison of the two works. This study is anticipated to contribute significantly to future research on foundational poetry and the interpretation of poetic works.

Keywords

Turkish Islamic Literature, Naat, Nâbî, Ghazal with This Redif, Nazîre, Bayburtlu Şevket Bilâlî.

Giriş

Bir şairin bir başka şairin yazmış olduğu şiiri yahut daha önce kendi yazmış olduğu bir şiiri esas almak suretiyle kafiye, redif, vezin ve konu bakımından aynılaştırmış bir başka şiir yazmasına nazîre denmektedir.¹ Arap edebiyatında nazîre, terim olarak “muâraza”, “ihtiza”, “muhâkât”, “taklid”, “nazir” ve “mesîl” kelimeleriyle, Fars edebiyatında ise “tazmin”, “istikbâl” ve “cevab” kelimeleriyle karşılanmıştır.² Arap edebiyatında Hassan b. Sâbit'in hicrî 9. yılda, Temim kabilesindeki bir şairin şiirine nazîre yaptığı bilinmektedir. Hususi olarak nazîre geleneğinin yayılarak devam etmesinde “Bânet Süâd (Sevgili uzaklaştı)” adındaki Ka'b b. Zühre'nin Hz. Muhammed için yazmış olduğu naat öne çıkmıştır.³ Genellikle nazîrelerin gazel ve kaside nazım şekillerinde yazıldığına daha çok rastlanmaktadır.⁴

Türk edebiyatı söz konusu olduğunda nazîre yazmak, “tanzîr (etmek), cevap, nazîre deme” kelime ve tabirleriyle karşılanmış olup nazîre yazarlara “nazîre-gû” yahut “nazîre-perdâz” denmiştir.⁵ Nazîre kelimesinin çoğulu “nezâ'ir” veya “nezâyir” olarak ifade edilmiş olmakla beraber bu kelime Türk edebiyatında ilk kez Fahreddin bin Mahmud'un *Behcetü'l-Hadâik fî-Mev'izeti'l-Halâik* isimindeki eserinde geçmektedir.⁶ Nazîrelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan nazîre mecmualarına, Anadolu'da ilk olarak II. Murad döneminde karşılaşılmıştır. Yine Ömer b. Mezîd'in derleme çalışması *Mecmû'atü'n-Nezâ'ir* adlı eser nazîrecilik anlamında Türk şiirinin önemli kaynaklarındanıdır.⁷

¹ Kemal Yavuz, “Türk Şiirinde Nazîre”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1/10 (01 Ocak 2013), 359.

² İsmail Durmuş, “Nazîre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 32/455; Mustafa Çiçekler, “Nazîre (Fars Edebiyatı)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 32/458.

³ Yavuz, “Türk Şiirinde Nazîre”, 360.

⁴ Yavuz, “Türk Şiirinde Nazîre”, 359.

⁵ Fatih Köksal, *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazîre* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2006), 456.

⁶ Mustafa Koç, “Anadolu'da İlk Türkçe Te'lif Eser”, *Bilig* 57 (2011), 159-172.

⁷ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012), 121.

Şairler, şiire dair daha önce kazanmış oldukları tüm birikimlerin neticesinde, hayranlık duydukları şairlerin kendilerini etkileyen güzel şiirlerine veya güzel bulunan şiirlere nazîre yaparak onlarla bütünleşirler. Bu bütünleşme, hem şairin bir başka şair ile ilgili beğenisini ortaya koyması hem de kendi sanatının değerini göstermesi açısından önemlidir. Öyle ki nazîrenin haricinde “şi'r-i müşterek” adı verilen birden fazla şairin ortaklaşa söylendiği gazeller de mevcuttur. Hatta eklemeli oluşturulan nazım şekillerinin çıkış noktasının da nazîreler olduğu söylenmiştir.⁸

Bir şair kendini yetiştirirken bir başka şairi izler, ondan etkilenir ve dolayısıyla istifade eder. Bu sürecin bir göstergesi olarak şiir eğitiminde talim (öğretme) ve taklit (benzemeye çalışma), bir usul olarak kabul edilmiştir. Böylelikle büyük şairler taklit edilmek suretiyle şiir söyleme kabiliyeti elde edilir. Akabinde ise her şair kendi yeteneği ölçüsünde kendini geliştirir.⁹ Kaplan'a göre bu etki -taklit-; etki, öykünme ve yineleme yahut etki, esinlenme ve yaratım şeklinde süreklilik arz eder. Böylelikle şair 'yaratım' denilen sürece geldiğinde özgünlüğü yakalamış olur. Nazîreden beklenen de böyle bir neticedir.¹⁰ “Şiir meşki” denilen nazîreleşmeye iştirak etme sebepleri arasında büyük şairleri izleme, nazîrenin imkânından ve hazır kalıplardan istifade etme, dostluğa işaret etme, genç şairleri şiire teşvik etme, zemin şiiri geçme isteği, meydan okuyuşlara cevap verme gereği sayılabilir.¹¹

Nazîrede hususi olarak model, zemin şiir adı verilen yani örnek alınan şiirle şairin nazîresi arasındaki kafiye, vezin, eğer varsa redif, edâ (söyleyiş), hayal ve anlam benzerliğinin bulunması niteliklerinde birleşildiği görülmektedir. Nazîrede aranılan vezin, redif ve kafiye birliği hususunda istisna denilebilecek örneklerden bahsedildiği gibi, nazîrenin her ne kadar aynı vezin ve varsa aynı redifle yazılmış olmaları gerektiği üzerinde durulsa da farklı vezin ve

⁸ Yavuz, “Türk Şiirinde Nazîre”, 362-363.

⁹ Cemal Kurnaz, *Osmanlı Şair Okulu* (Ankara: Birleşik Yayınevi, 2007), 28, 61.

¹⁰ Hasan Kaplan, “Divan Edebiyatında İntihal: Alıntı Mı Çalıntı Mı?”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 40 (Şubat 2017), 39-98.

¹¹ Köksal, *Divan Şiirinde Nazîre*, 97-109.

rediflerle yazılmış şiirlerin olduğundan da bahsedilmektedir.¹² Yani nazîrenin muayyen kuralına uyan her şiiri de nazîre olarak değerlendirmenin yanlış olduğuna dikkat çekilmiştir.¹³ Ancak umumi anlamda Türk edebiyatında iki tür nazîreden bahsedilmektedir: Bunlardan birisi büyük şairlerin şiirlerinin örnek alınarak aynı vezin, kafiye ve edâyla müşabih şiirler yazarak yetkinleşmektir. Burada nazîre yazma işi bir okul vazifesi görmektedir.¹⁴ Bir diğeri ise şairin daha önce yazılmış metinlerin malzemeleriyle yeni bir şiir ortaya koyabilme çabasıdır. Burada ise şairin daha iyisini daha güzelini elde etme çabası içinde diğer şairlere bir meydan okuyuşu söz konusudur.¹⁵ Bu sebepten Banarlı, nazîrenin taklit değil yeni bir şey ortaya koyma eylemi olduğunu ifade etmiştir.¹⁶ Levend ise, aynı olanın vezin ve kafiye olduğunu ve nazîrenin bir taklit olmadığını söylemiş, nazîrenin zemin şiirin sahibine karşı gösterilen bir "cemile" olduğunu belirtmiştir.¹⁷

Şiirde olgunlaşan şairler şiire meyilli tabiatlarından, bu yeteneğin Allah vergisi olduğundan söz etmiş ve kendilerini diğer şairlerden üstün tutarak "şâh-ı edâ, re'îs-i bahr-ı nazm" gibi tamlamalar kullanmışlardır. Sözlerinin güzel ve benzersiz oluşunu ise "bikr-i ma'nâ, nev-zemîn, tâze-şî'r, tâze-gû, tâze-zebân, tâze-edâ, kebk-i hırâm (nazlı yürüyen bir keklik), mu'ciz-i nakd (mucizevî bir para), nutk-ı Mesîhâ, şemşîr-i âteş-bâr (ateşli kılıç), altın, gül, sümbül" gibi ifadelerle zikrederken bunlara nazîre yazılamayacağını da iddia etmişlerdir.¹⁸ Fakat yine de şairlerin birbirlerinden nazîre istedikleri görülmektedir. Köksal'ın ifadesiyle "dost çağrılar" olarak nitelendirilen nazîre isteme ise, şairlerin, kimi zaman genel olarak bü-

¹² Köksal, *Divan Şiirinde Nazîre*, 31-32.

¹³ Hatice Özgül - Ebru Erat, "Nâbî'nin 'Bu' Redifli Naatine İbrahim Sabri Efendi'nin Naziresi", *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi (Journal Of Academic Literature)* 8/17 (19 Temmuz 2022), 89.

¹⁴ Nihad Sami Banarlı, *Edebiyat Sohbetleri* (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2007), 377-378.

¹⁵ Mehmet Kalpaklı, "Osmanlı Şiir Akademisi: Nazîre", *Türk Edebiyat Tarihi*, ed. Talat Sait Halman vd. (İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006), 134.

¹⁶ Banarlı, *Edebiyat Sohbetleri*, 373.

¹⁷ Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), 70.

¹⁸ Kadri Hüsnü Yılmaz, "Divan Şairlerinin Meydan Okumaları ve Kendi Şiirlerine Nazire İstekleri", *International Journal Of Turkish Literature Culture Education* 7/7/3 (01 Ocak 2018), 1660-1678; Yavuz Bayram, "16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin "Şair" ve "İlham"a Dair Görüşleri", *Türklük Bilimi Araştırmaları* 18 (Ocak 2005), 31-40.

tün şairlerden kimi zaman da hususi olarak bir şairden nazîre yazmasını istemekle olmaktadır. Bu söylemlerin ilk örneklerine 16. yüzyılda rastlanılmış olup 17. yüzyılda fazlalaştığı, 18. yüzyılda doruk noktasına ulaştığı ve 19. yüzyılda da gerileme gösterdiği ifade edilmiştir.¹⁹ Gelenek içerisinde şairlerin nazîre yazmak suretiyle birbirlerine meydan okuyuşları bir yarışa dönüşmüş hatta ortaya ödül dahi konduğuna rastlanılmıştır.²⁰ İsen'e göre, nazîre geleneğinin yaygınlaşmasının temelinde divan şiirinde konuların fazlaca değişiklik göstermemesi yatmaktadır. Divan şiirinde yeni konular yerine bir kuyumcu titizliğiyle aynı konuda daha güzel şiir söyleyebilme neticesinde fazlalıklarından arınmış, şekil ve mânâ itibarıyla dolgun şiirler ortaya çıkmıştır.²¹ Bundan sonra nazire geleneğine katkıda bulunan Bayburtlu Şevket Bilâlî'nin hayatı, eseri ve edebî şahsiyetiyle ilgili malumatlara yer verilecektir.

1. Bayburtlu Şevket Bilâlî'nin Hayatı, Eseri ve Edebi Şahsiyeti

Malum biyografik yahut bibliyografik kaynaklarda Şevket Bilâlî ile ilgili herhangi bir malumat bulunmamaktadır. Onun hakkında bilgi sahibi olunabilecek tek kaynak kendi *Dîvân*'ıdır. Bu eserin bilinen tek bir nüshası olduğu ve bunun Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal'ın kişisel kütüphanesinde Yz. 37-D.14 numarada kayıtlı olduğu belirtilmektedir. Bu eser *Şevket Bilâlî Dîvânı (İnceleme-Metin)* adıyla Kadriye Hocaoglu Alagöz tarafından hazırlanmıştır.

Şevket Bilâlî, *Dîvân*'ında hayatı ile ilgili olarak öz bir malumat sunmuştur. Bu bilgilere dayanarak Şevket Bilâlî'nin Bayburtlu olduğu ve telgrafhanede görev yaptığı bilinmektedir. Adı Şevket Ahmed olarak geçmekte olup nüshadaki derkenarlardan birinde "*Mezhebim envâr-ı aşkdır mesleğim yüzbaşısıdır*" notundan asker olduğu ve rütbesinin yükseleceğini belirtmek için "*şimdi*" kaydını düştüğü görülmektedir.²² Şevket Bilâlî, sipahi asker olduğunu, öksüz ve yetim kaldığını şöyle belirtir:

¹⁹ Yılmaz, "Divan Şairlerinin Meydan Okumaları ve Kendi Şiirlerine Nazîre İstekleri", 1674-1675.

²⁰ Hasan Kaplan, "Bir Yarışma Olarak Nazire: 16. Yüzyılda Ödüllü Bir Nazire Müsabakası", *KÜLTÜRK Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 5 (Haziran 2022), 35-60.

²¹ Mustafa İsen, "Divan Şiirinde Nazîre Geleneği", *Mavera* 54 (1981), 24.

²² Şükran Temür, "19. Yüzyılda Bilinmeyen Bir Eser: Bayburtlu Şevket Bilâlî Divânı", *International Journal of Social and Economic Sciences* 1/2 (2011), 5-6; Kadriye Hocaoglu Karagöz, *Şevket Bilâlî Dîvânı (İnceleme-Metin)*, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2024, 9-15.

“Menem Behlûl gibi abdâl sen ise bir Reşîd Hârûn

Sipâhî ‘askerem Şevket neler çekdim belâsından”²³

“Yokdur garîb Şevketin yârân yoldaşı

Bilmem nice olur o <onun> garîb başı

Durmayıp akıyor gözünün yaşı

Anasız babasız <kaldı> garîb yerlerde”²⁴

Şevket Bilâlî'nin Nakşibendi tarikatına mensubiyeti bulunmakla beraber eserinde tasavvufî unsurlara yer verdiği görülmektedir. Hususi olarak eserinde sıklıkla Nakşibendi tarikatına mensubiyetini dile getirmiş olup Hâlidîye kolundan olduğunu belirtmiştir. Hatta کافی ve redifiyle “-ândır Nakşîler” şeklinde iki gazeli, “târik-i Hâlidî” ve “Hâlidî bülbülleri” redifli iki gazeli bulunmaktadır.²⁵ Bilâlî, mensup olduğu yolun dayanaklarından ve bu yola mensup olanların hâllerinden söz etmiştir:

“Kurb-ı Yezdân-ı hakîkatdir tarîk-i Hâlidî

Hükm-i Rahmân-ı şerî’atdir tarîk-i Hâlidî”²⁶

“Her gülistân içre vardır anların bir lânesi

Her seherde nağme-gûdur Hâlidî bülbülleri”²⁷

Şevket Bilâlî, intisap ettiği şeyh Hasan Visâlî Efendi’yi (ö. H. 1320/M. 1902-03) neredeyse bütün şiirlerinde anmıştır. Eserinde onun için yazmış olduğu bir menakıbı da bulunmaktadır. Kendisini İmâm-ı Azâm mezhebinden, Bektaşî meşrepli biri olarak nitelendirmiş ve Nakşibendilerin sırdaşı olduğunu belirtmiştir:²⁸

²³ Hocaoğlu Karagöz, *Şevket Bilâlî Dîvânı*, 166.

²⁴ Hocaoğlu Karagöz, *Şevket Bilâlî Dîvânı*, 190.

²⁵ Hocaoğlu Karagöz, *Şevket Bilâlî Dîvânı*, 15-16.

²⁶ Hocaoğlu Karagöz, *Şevket Bilâlî Dîvânı*, 206.

²⁷ Hocaoğlu Karagöz, *Şevket Bilâlî Dîvânı*, 207.

²⁸ Temür, “19. Yüzyılda Bilinmeyen Bir Eser: Bayburtlu Şevket Bilâlî Divânı”, 6.

“Mezhebim İmâm-ı A‘zâm meşrebim Bektâşîdir

Mürşidim şâhım Visâlî Nakşbend sırdaşdır”²⁹

Şevket Bilâlî'nin Dîvân'ında 186 şiir mevcut olmakla beraber bunlardan 4'ü kaside, 171'i gazel, 1'i muhammes, 5'i koşma, 3'ü nazm, 1'i matla ve 1'i de müstakil mısradan müteşekkildir. Elifbâ sırası esas alınarak yazılan eserin sonlarına doğru yer alan şiirlerde bu tertibe uyulmamıştır.³⁰ Şiirlerinde ele aldığı konular Allah'a, peygambere ve ehl-i beyte olan muhabbet, tevhid akidesi, vahdet-i vücûd ve nefis mücahedesini etrafında şekillenmiştir. Allah'a münacatta bulunduğu bir manzumesinde bağışlanmayı ve arınmayı arzu etmiştir:

“Yâ İlâhî tab'-ı zulmetden beni eyle halas

İsm-i zâtın hürmetine koma kalbim içre pas”³¹

Bilâlî, Hz. Muhammed'i dertlilerin dermanı olarak nitelendirmiş, “levlak” hadis-i kudsisini anmış ve ayetten iktibasla onun âlemlere rahmet olduğunu dile getirmiştir:

“Şân-ı “levlâk”inde gelmiş “rahmeten li'l-‘âlemîn”

Hem delîl-i enbiyâsın yâ Muhammed Mustafâ...

Sen bu Şevket derdmendin derdinin dermânısın

Derd-i ‘aşka hoş devâsın yâ Muhammed Mustafâ”³²

Şeyh Visâlî ve Nâbî, Şevket Bilâlî'nin edebî şahsiyetine tesir eden iki önemli isimdir. Devlet erkânından hiç kimseye kaside yazmamış olan Bilâlî, şiirlerinde şeyhi Hasan Visâlî'ye ve tarikatına olan muhabbet ve bağlılığını yoğun bir şekilde işlemektedir:

“Görenler şems-i Yezdânı bilirler kutb-ı devrânı

²⁹ Hocaoğlu Karagöz, Şevket Bilâlî Dîvânı, 224.

³⁰ Hocaoğlu Karagöz, Şevket Bilâlî Dîvânı, 17.

³¹ Hocaoğlu Karagöz, Şevket Bilâlî Dîvânı, 133.

³² Hocaoğlu Karagöz, Şevket Bilâlî Dîvânı, 80-81.

*Dü 'âlemde şehinşâhı cenâb-ı şeyh Visâlî'dir"*³³

Şiirlerinde kelime oyunları yapan Bilâlî'nin bir beytinde "ger belâ" diyerek Kerbelâ'ya göndermede bulunduğu görülmektedir:

"Yâd olunsâ ger belâ-yı vak'a-i dilsûz-ı 'aşk

*Sâhib-i ehl-i velâyet şâh-ı sultân ağıyor"*³⁴

Bilâlî'nin şiirlerinin hemen hemen hepsinde nasihate dair en az bir beyit yer almakla beraber aşk acısı ve içki meclisleri temas ettiği diğer konulardır.³⁵ *Dîvân*'ında aruz kusurlarıyla karşılaşmakta olup bazı istisnaların dışında 19. Yüzyıl şairlerinde görülen kafiye ve redif kullanımı söz konusudur. Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar kullanmıştır. Dili sade ve anlaşılır olmakla beraber şiirlerinde arkaik kelimeler de yer almaktadır. Deyim, atasözü, kelâm-ı kibar, ayet ve hadis iktibaslarının kullanımına sıklıkla başvurmuştur.³⁶ "Başına sevda kuşu konmak" deyimine yer verdiği bir beytinde zahidin aşk yolundaki taşkınlığına şöyle dikkat çekmiştir:

"Murg-ı sevda konmamış kim zâhidin hiç başına

*Anlasaydı eylemezdi böylece tuğyân-ı aşk"*³⁷

2. Nâbî'nin "Bu" Redifli Naatine Bayburt Şevket Bilâlî'nin Naziresi

17. yüzyıl dîvân şairlerinden hikemî üslubun öncüsü olan Nâbî mahlaslı şairin asıl adı Yusuf'tur. 1642 yılında eskiden Ruhâ olarak anılan Urfa'da dünyaya gelmiştir. Bir el yazması kaynakta soyunun Şeyh Ahmed-i Nakşibendî'ye kadar uzandığı ifade edilmektedir. İyi bir eğitim aldığı bilinen Nâbî'nin, gençlik yıllarında bir Kadirî şeyhi olarak ifade edilen Yakup Kalfa'ya bağlandığı nakledilmektedir. Nâbî, 1678 yılında hacca gitmiş olup meşhur olan "bu"

³³ Hocaoğlu Karagöz, *Şevket Bilâlî Dîvânı*, 93.

³⁴ Hocaoğlu Karagöz, *Şevket Bilâlî Dîvânı*, 117.

³⁵ Hocaoğlu Karagöz, *Şevket Bilâlî Dîvânı*, 30-34.

³⁶ Hocaoğlu Karagöz, *Şevket Bilâlî Dîvânı*, 35-53.

³⁷ Hocaoğlu Karagöz, *Şevket Bilâlî Dîvânı*, 136.

redifli gazelini burada yazdığı söylenmektedir. Hac dönüşünde de *Tuhfetü'l-Harameyn* adlı eserini yazmıştır. 1712 yılında vefat eden şairin kabri Üsküdar'daki Karacaahmet Mezarlığı'nda bulunmaktadır.³⁸

Naat, Hz. Muhammed'e karşı duyulan derin muhabbet ve ihtiramın bir neticesi olarak onun vasıflarını methetmek için yazılmış şiirlere denmektedir. Türk edebiyatında ilk eserlerden bu yana naatlar yazılmış olup bu türde şiirler kaleme almak gelenek içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu bağlamda tezkirelerdeki şair sayıları da göz önünde bulundurulduğunda naat türündeki örneklerin Türk edebiyatında oldukça fazla olduğu görülecektir.

Nâbî'nin beş beyitlik "bu" redifli gazeli *Nâbî Dîvânı*'nda 655 nolu gazeldir.³⁹ Nâbî'nin naat türündeki bu gazelini, hac kafilesinde birlikte yolcu ettikleri bir devletlinin ayağını Medine-i Münevvere'ye uzatarak oturması vesilesiyle onu ikaz etmek için yazdığı rivayetleri yaygındır. Sabah vakti şehre girildiğinde minarelerde bütün müezzinler tarafından salâlarla beraber okunan bu şiirin, rüyalarında müezzinlere öğretildiği ve okumalarının istendiği ifade edilmiştir. Okuyucu ise, Nâbî'nin Bâb-ı Selâm'da bu şiiri okuduğunu eserinde belirtirken bu hadiseden hiç bahsetmemesi sebebiyle bu anlamlı ve hoş rivayetin Nâbî'nin halkın gözünde nasıl görüldüğünü göstermesi açısından değerlendirilmesinin daha doğru olduğunu vurgulamıştır.⁴⁰ Bu hadiseyle Nâbî'nin keramet ehli bir zat olduğuna dair halk arasında bir inanç oluştuğu belirtilmektedir.⁴¹ Hususen Urfalı şairler Nâbî'nin ilgili şiirine alâka göstermişlerdir. Nâbî'nin ilgi gören bu gazeline nazîre, murabba, tahmis ve müseddes manzumeleri yazılmıştır. Bu gazelle ilgili ilk olarak bir manzum eser kaleme alan kişi Urfalı Ömer Nüzhet (ö. 1776) olmuştur. Ömer Nüzhet, zemin şiir ile aynı vezin ve redifte, gazel nazım biçimiyle on altı beyitlik bir naat yazmıştır. Nâbî'nin gazelini tahmis eden Urfalı şairler Kâtib (ö. 1836), Fehîm (ö. 1900), Hamdî, Azmî (ö. 1914), Bedri Alpay (ö. 1987) ve Hulûsî Kılıçarslan (ö. 1990)'dır. Nâbî'nin

³⁸ Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Hayatı, Sanatı Eserleri* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2010) 1-11.

³⁹ Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Dîvânı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2011), 952.

⁴⁰ Cihan Okuyucu, *Nâbî Mütefekkir Bir Şairin Romanı* (İstanbul: Sütun Yayınları, 2013), 47-48.

⁴¹ Halil İbrahim Şener, "Tâhiru'l-Mevlevî'nin Tesdîs-i Na't-i Şerif-i Nâbî'si ve Tahlili", *İstem* 1 (2003), 9-12.

gazeline yine Urfalı olan Fenâyî, Vecdî (ö. 1863) ve Zâkî, müseddes nazım şekliyle şiir yazmıştır. Urfalı Kıratoğlu Emin (ö. 1934)'in de bir murabbai vardır. Yine nazîre denilebilecek Nâbî'nin gazeliyle benzerlik gösteren bir gazelde Urfalı Hulûsî'ye aittir.⁴² Yine Nâbî'nin ilgili şiirine İsmail Sâdık Kemâl Paşa'nın da (ö. 1310/1892) tahmis yaptığı bilinmektedir.⁴³ Hakkında nazîreler yazılmış olan Nâbî'nin "bu" redifli zemin şiirinin transkripsiyonlu metnine aşağıda yer verilmiştir:

“Şakîñ terk-i edebden kûy-ı maḥbûb-ı Ḥudâ'dur bu

Nazargâh-ı îlâhîdir maḳâm-ı Muṣṭafâ'dur bu

Felekde mâh-ı nev bâbü's-selâmuñ cilvegâhıdur

Bunuñ kındilidür ḥûr maṭla'-ı nûr u ziyâdur bu

Ḥabîb-i kibriyânuñ ḥ'âbgâhıdur fazîletde

Tefevvuk-kerde-i 'arş-ı cenâb-ı kibriyâdur bu

Bu ḥâküñ pertevinden oldı deycür-ı 'adem zâ'il

'Amâdan açdı mevcûdât çeşmi tütüyâdur bu

Mürâ'ât-ı edeb şartıyla gir Nâbî bu dergâha

Meṭâf-ı ḳudsiyândur büsegâh-ı enbiyâdur bu”⁴⁴

Şevket Bilâlî, Nâbî'nin beş beyitlik hecez bahrinin mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün kalıbını tercihen kaleme aldığı gazeline aynı vezni esas alarak yedi beyitten oluşan bir nazîre yazmıştır. Bu nazîre Dîvân'ında 122 nolu gazeldir. Yazmış olduğu üç tane "bu" redifli

⁴² Ekrem Bektaş, "Nâbî'nin 'Bu' Redifli Gazeline Urfalı Şairler Tarafından Yapılan Tahmis ve Yazılan Nazireler", *Gazi Türkiyat* 1/3 (2008), 53-65.

⁴³ Ayşe Parlakkılıç Mucan, "Nâbî'nin 'Bu' Redifli Gazeline Yeni Bir Tahmis: Tahmis-i İsmâil Sâdık Kemâl", *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 9/1 (2025), 132-145.

⁴⁴ Bilkan, *Nâbî Dîvânı*, 952.

gazelden biri ilgili nâzîre, bir diğeri Yavuz Sultan Selim'le anılan bir şiire benzer olarak söylenmiş bir nazîre, bir diğeri de bağımsız başka bir gazeldir.

Nâbî'ye nazîre olarak yazmış olduğu "bu" redifli gazelinde Şevket Bilâlî'nin kurgulamış olduğu kafiye kullanımı Nâbî'ninki ile aynıdır. Yine gazel boyunca redif kullanımı hususunda bir başkalık söz konusu olmamıştır. Nâbî de olduğu gibi Şevket Bilâlî'nin naziresindeki redifler de "Ek+Kelime" biçiminde olup –dır ekinin ifadelere kesinlik, eminlik anlamı kattığı söylenebilir. Şevket Bilâlî'nin Nâbî'nin "bu" redifli gazeline yapmış olduğu nazîrenin transkripsiyonlu metni⁴⁵ şöyledir:

Hazer kıl sū'-i zanlardan tarîk-i Muştâfâdır bu

Hakikat şehrinin şâhı gürûh-ı aşfiyâdır bu

Bu meclis meclis-i fahr-i cihânındır eyâ 'âşık

Hudâ'nın hem nazargâhı meţâf-ı enbiyâdır bu

Ledünni 'ilmi 'anîdler feşân olur makâmından

Türâbın sürme edin kim gözüne tütüyâdır bu

Huzûr-ı kalb ile meylin tamâmen Hakka bend eyle<me>

Sivâ hubbuñ çıkar dilden dîvân-ı kibriyâdır bu

"Elem neşrah" oku 'âşık ki şadriñ inşirâh bula

Kırâ'at eyle [kim] Kur'ânı ki nûr hem ziyâdır bu

Şaçılmaz mı gönül iklimine deryâ gibi 'irfân

Oğunur râbîta ihlâş hayâl-i evliyâdır bu

Eğer 'âşık iseñ Şevket teveccüh eyle dergâha

⁴⁵ Metnin transkripsiyonu Şevket Bilâlî Dîvânı'nın tıpkıbasımını dikkate alınarak yapılmıştır.

*Cihânîñ rehberi şâhı Vişâlî dîlrübâdır bu*⁴⁶

2.1. Nazîrenin Zemin Şiir ile Mukayeseli Şerhi

Hâzer kıl sū'-i zanlardan tarîk-i Muştafâdır bu

Hakîkat şehriniñ şâhı gürüh-ı aşfiyâdır bu

Kötü zan beslemekten sakın! (Çünkü) Burası Mustafâ'nın yoludur. O hakikat şehrinin padişahı ve temizlenmişler topluluğundandır.

Şevket Bilâlî, naziresinin matla beyti olan bu beyte "Hazer kıl" uyarısıyla başlamış olup böylelikle Nâbî'nin zemin şiirinin "Sakın" diye başlamasına bir koşutluk oluşturmuştur. "Hazer", Arapça kökenli bir kelime olup "dikkat et, gözünü dört aç" gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁷ Şevket Bilâlî "hazer kıl" diyerek kötü zan beslemekten sakınılması gerektiğine dair bir ikazla şiirine başlamıştır. Nâbî ise edebe riayet edilmesi gerektiğinin ikazını, Allah'ın sevgilisinin mahallesine (kûy-ı mahbûb-ı Hudâ) gelindiğine ve buranın yani Medine'nin Mustafâ'nın makamı (makâm-ı Mustafâ) olduğuna vurguyla yapmıştır. Nâbî, kûy (mahalle, sokak, sevgilinin bulunduğu yer) kelimesini kullanırken Şevket Bilâlî tarîk (yol) kelimesini tercih etmiştir. Tasavvufta tarîk, sâliki Hakk'a ulaştıran, Hakk'a götüren yol mânâsında olmakla beraber üçe ayrılır: İlki, fikir ve nazar tarîkidir. Bu yol şeriat ehlinin takip ettiği yol olup vasıtası akıldır. İkincisi, tasfiye (zevk) ve şuhud tarîkidir. Bu yol mücahede ve riyazet ile nefis-i emmareyi temizleme, kalbi saflaştırma yoludur. Üçüncüsü ise, 'zât-ı ahadiyyet'e seyr ve seyahat yoludur. Bu yol iradi bir ölümle dünyadan alakaları kesme yolu olup vasıtası aşktır. Bu yol diğerlerine nispetle gayeye daha çabuk ulaştırmaktadır. Bazen kalbin saflaşmasının ardından ruhun cezbeye kapılmasıyla mükâşefe ilmi ortaya çıkar bu da ilmin nihâî mertebesi olan hakikat ilmidir.⁴⁸ Nakşibendiyye tarikatına bağlılığını sıklıkla dile getiren Şevket Bilâlî'nin tarîk kelimesi-

⁴⁶ Hocaoglu Karagöz, *Şevket Bilâlî Dîvânı*, 182.

⁴⁷ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), 156.

⁴⁸ Ağâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023), 29-30.

nin ardından hakikat mefhûmunu vurgulaması sebebiyle onda bu anlayışın tesirlerinin görüldüğü söylenebilir. Hakikat her daim Cenâb-ı Allah'ın varlığına şahit olma demektir. Onun mutlak hakikati kendi nedeniyle var olması, her bir şeyde hakiki fail olması ve her bir şeyi kâim kılmasıdır.⁴⁹ İbnü'l Arâbî hakikat mefhûmu ile ilgili olarak şunları söylemektedir: Hak a'yân-ı sabite yani ilmî suretlerin hakikatine ve hâllerine uygun olarak çeşitli suretlere bürünür. Hakikat, kulun sıfatının arkasında Hakk'ın sıfatlarının gözükmesidir. Varlıktaki her şeyin hakikati olsa da esasen hakikatlerin ayrışmasını sağlayan bir hakikat vardır. Âlemdeki her hakikat ilahi bir hakikatle bağlantılıdır. Her şeyin birbiriyle olan bağı söz konusudur. Hatta bu bağların hakikatler sayısınca olduğunu söylemiştir.⁵⁰ Beyitte hakikat ile birlikte anılan şehir metaforu da her daim bütünlüğün bir göstergesi, bir imajıdır.⁵¹ Şehir "insan varlığının kemâl düzeyini gösteren"⁵² bir mefhum, "varlığının anlamını tamamladığı"⁵³ bir ortamdır. İçinde barınan her bir unsur bir bütüne bağlı olarak tek başlarına varlık gösterirler.⁵⁴ Bütüne bağlı unsurlar bağlamında şehir metaforu hakikat mefhûmuyla örtüşmektedir. Bu bağlamda Şevket Bilâlî, hakikati şehre teşbih etmiş olup bu hakikat şehrinin padişahının yine Hz. Muhammed olduğuna vurgu yapmış, onun her türlü kötülükten arınmış ve temiz olanlardan olduğunu ifade etmiştir. Bu beyit Nâbî'nin matla beytinde olduğu gibi Hz. Peygamber'in bulunduğu yerin kutsiyetini ifade eden bir girizgâhtır.

Hz. Muhammed'in isimlerinden olan "has, güzide, seçilmiş, seçkin, arıtılmış, arınmış"⁵⁵ anlamına gelen Mustafâ ismi hem zemin şiirin hem de nazîrenin ilk beytinde geçmektedir. Mustafâ ismi, gerek *Kur'ân-ı Kerîm*'de geçmekte gerekse Hz. Muhammed'in hamele-i arş

⁴⁹ Abdürrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), 216.

⁵⁰ Suad el-Hakîm, *İbnü'l Arabî Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: ALFA, 2017), 173-174.

⁵¹ Titus Burckhardt, *İslam Sanatı-Dil ve Anlam*, çev. Turan Koç (İstanbul: Klasik Yayınları, 2013), 243.

⁵² Mustafa Uğur Karadeniz, "Kelimelerden şehir: Osmanlıda Şiir-Şehir ilişkisi", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 24 (21 Eylül 2021), 793-806.

⁵³ Turgut Cansever, *İslam'da Şehir ve Mimari* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1997), 111.

⁵⁴ Karadeniz, "Kelimelerden şehir", 796.

⁵⁵ Mehmet Kanar, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (İstanbul: Say Yayınları, 2011), 856; Dilek Yalçın, "Hanyalı Nûrî Osmân Divânı'nda Naat", *Mavi Atlas* 11/1 (28 Nisan 2023), 151.

adı verilen arşı taşımakla görevli meleklerin arasındaki ismi olarak da geçmektedir.⁵⁶ Nâbî'nin "makâm-ı Mustafâ" şeklinde kullandığı ibare yerine Şevket Bilâlî, "tarîk-i Mustafâ" diyerek Hz. Muhammed'in Mustafâ ismine vurgu yapmıştır. Ayrıca beyitteki "tarîk-i Mustafâdır bu" ibaresiyle "burası Mustafâ'nın yoludur" (Medine-i Münevvere'ye giden yol) yahut "Mustafâ'nın yolu (kötü zamlardan kaçınmak) budur" şeklinde anlam farklılığı göze çarpmaktadır.

Bu meclis meclis-i fahr-i cihânındır eyâ 'âşık

Hudâ'nın hem nazargâhı meţâf-ı enbiyâdır bu

Ey âşık, bu meclis cihânın övülmüşünün meclisidir. Burası Hudâ'nın hem nazar ettiği yer hem de peygamberlerin etrafında tavaf ettiği yerdir.

Bu beyit Şevket Bilâlî'nin Nâbî'nin matla ve makta beyitleriyle ilintili kurmuş olduğu hüsn-i matla beytidir. Şevket Bilâlî, Medine-i Münevvere'nin "Hudâ'nın nazargâhı" olduğunu söylerken Nâbî "nazargâh-ı ilâhî" tamlamasına yer vermiştir. Yine Nâbî makta beytinde "Meţâf-ı kudsiyândur busegâh-ı enbiyâdur bu" nazmıyla Kâbe'yi ziyaret edenlerin hacrû'l esved'i öpmesine telmihte bulunurken Şevket Bilâlî ise, Hz. Muhammed'in bulunduğu yer için benzer olarak "meţâf-ı enbiyâ" tamlamasıyla burasının peygamberlerin etrafını tavaf ettiği yer olduğunu vurgulamıştır.

Beyitte nidâ edilen âşık, kelime anlamı itibariyle "çok seven, meftûn" anlamlarına gelmektedir. Tasavvufî anlamda ise Allah'ın cemâl ve celâl tecellisine tutkun, Hakk'ı arayan kimse olarak tanımlanmaktadır.⁵⁷ Şevket Bilâlî, övülmüş Peygamber'in bulunduğu yeri meclis olarak nitelendirmiştir. Meclis kelimesi, "toplantı yeri, dost toplantısı" anlamlarına gelmekle beraber tasavvufî anlamda tekke olarak da düşünülmüştür. Bu mecaza göre, meclistekiler yu-

⁵⁶ Harun Arslan, "Türk Edebiyatında 'Esmâ-yı Nebi ve Celâlzâde Mustafa'nın Tercüme-i Me'âricün'n-Nübüvve'si", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/31 (2014), 51.

⁵⁷ Selami Şimşek, *Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017), 44.

varlak oluşturacak biçimde oturmuşlardır. İlâhî aşk içkisini sunan sâkî ise mecliste ortada dönerek herkese aynı kadehten içki dağıtır. Buna devr hâli denmektedir.⁵⁸ İkinci mısra da Hz. Muhammed'in bulunduğu yer diğer peygamberlerin etrafında tavaf ettiği, döndüğü yer olarak dile getirilen meclis, ilk mısra da âşıkların sabit olduğu, sâkîyi çevrelediği ve sâkînin döndüğü yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tezat, feyzin kaynağına işaret edilmesi bağlamında dikkate değerdir.

Hz. Muhammed'in övülmüş anlamına gelen Ahmed, Muhammed, Mahmud gibi isimleri vardır. Allah tarafından övülmesi, yaratılışı, ahlâkı ve şefaati etmesi sebebiyle Hz. Muhammed için iki âlemin övücü anlamında fahr-i cihân ve fahr-i âlem gibi tamlamalar kullanılmıştır.⁵⁹ Şevket Bilâlî'nin de Hz. Muhammed için fahr-i cihân nitelemesini kullandığı görülmektedir.

Ledünnî 'ilmi 'anîdler feşân olur makâmından

Türâbın sürme edin kim gözüne tütüyâdır bu

Makamından inatçılara ledünni ilmi saçılır. Hz. Muhammed'in toprağını sürme edin çünkü bu gözlere sürülen sürmedir.

Makam, Arapça ayakta durulan, kalkılan yer demek olup dinî anlamda kutsal sayılan bir büyüğün hatırasını barındıran yerlere de denmektedir.⁶⁰ Beyitteki makamdan kasıt Hz. Peygamber'in Medine-i Münevvere'deki kabrinin bulunduğu yerdir ve buradan ledünni ilmi saçıldığı ifade edilmektedir. Ledün Arapçada bir zarf olup yanında, nezdinde gibi anlamları vardır. Kehf suresi 65. ayette وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا şeklinde rastlanılan ibare sebebiyle tasavvufta ledün ilmi, gayb ilmi, vehbî olarak Hak tarafından verilen bir ilmi ifade etmektedir. Her ilmin hakikat yönünün olması sebebiyle bir bilgi ya da eşyanın hikmetini ve yüce yaratıcı yanındaki

⁵⁸ Rumeysa Sarı, "Müfîdî Divânı'nda Meclis Kültürü ve Unsurları Üzerine Bir Değerlendirme", *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (30 Aralık 2024), 206.

⁵⁹ Yalçın, "Hanyalı Nûrî Osmân Divânı'nda Naat", 148, 150, 151.

⁶⁰ Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri Tercemesi ve Şerhi* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2023), 214.

anlamını kavramaktır. Bu ilim Musa-Hızır kıssasındaki yolculuğun sebebi olarak görülmüştür. Tasavvufta bu ilmin cehd ve fikir aracılığıyla elde edilemeyen, keşif ile elde edilen bilgi olduğu söylenmiştir. Bu ilme bâtın veyahut hakikat ilmi de denmektedir.⁶¹ Esasen Şevket Bilâlî, matla beyitte yapmış olduğu hakikat vurgusunu ledün ilmini zikrederek burada da devam ettirmektedir.

Tıpta da görülen divan şiirinde de temas edilen, hususen çok ağlamanın nedeni olarak zikredilen remed hastalığı ve güneşe, ışığa karşı duyarlılık oluşturan sebel hastalığının tedavisinde bir tür ilaç olan sürme (tûtiyâ) kullanıldığı bahis olunmuştur.⁶² Bir bakıma bu beyitte Hz. Muhammed'e olan özlem ve hasretin bir tezahürü olan gözyaşı dökmenin devası olarak ve yine onun nuruna bakabilmenin bir çaresi olarak Hz. Muhammed'in ayağını basmış olduğu toprağın şifa edici yönü vurgulanmıştır. Nâbî'nin dördüncü beytinde "Amâdan açdı mevcûdât çeşmi tûtiyâdur bu" diyerek Hz. Muhammed'in toprağını sürme olarak nitelendirmesine mü-tavâziyen Şevket Bilâlî de bu beytinde, onun toprağının sürme edinilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Beytinde türâb, sürme, göz, tûtiyâ kelimeleriyle tenasüp sanatına başvurmuştur.

Huzûr-ı kalb ile meyliñ tamâmen Hakka bend eyle<me>

Sivâ hubbuñ çıkar dilden dîvân-ı kibriyâdır bu

Kalp huzuru ile bütün sevgini ve alakayı Hakk'a bağla. Allah dışındaki her türlü şeyin sevgisini gönülden çıkar. (Çünkü) burası yüksek bir meclistir.

Beyitteki huzûr-ı kalb tamlaması tasavvufta kalbin Hakk'ın nezdinde hazır bulunmasına denmektedir. Mâsîvâ ise Allah dışındaki her şey demek olup esasen kırılması gereken bir puttur. İnsan mâsîvâ putunu kırarak kalbi hakiki sahibine bağlamalı, sevginin Allah üzerine

⁶¹ Hatice Dilek Güldütuna, "Niyâzî-i Mısrî'de Ledün İlmi ve Tahsili", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (15 Haziran 2021), 194-195.

⁶² Mıhrıcan Aynacı, "Divan Şiirinde Geçen Göz Hastalıklarının Klâsik Dönem Tıp Metinleri Ekseninde Değerlendirilmesi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 9 (01 Ocak 2012), 29-48.

yoğunlaşması sağlanmalıdır.⁶³ Beyitte mâsivâ (Allah'tan başka şeylerin sevgisi) ve Hz. Peygamber sevgisi bir tezatlık oluşturmayıp dolaylı olarak nübüvvet makamına işaret edildiği söylenebilir. Şevket Bilâlî ilk beytinde kalp huzuruyla Hakk'a bağlanma öğüdünü, ikinci beyitte ise tasavvufta çokça temas edilen mâsîvâdan yüz çevirmeyi öğütleyerek Hz. Muhammed'in bulunduğu yerin yüceliğini dile getirmiştir. Bu yücelik, beyitte "dîvân-ı Kibriya" ve "huzur" ifadelerinin çağrıştırdığı bir otorite vurgusuyla sezdirilmektedir. Huzur kelimesinin iç rahatlığı, dirlik, baş dinçliği, erinç gibi anlamlarının yanında ön, yan, yamaç, makam, kat, padişah katı⁶⁴ gibi anlamlar ihtiva ettiği düşünülecek olursa bu kelimenin bir iç rahatlığına işaret etmesinin yanı sıra ikinci beyitteki "dîvân" kelimesiyle beraber önemli bir makamın yüksekliğine dair bir çağrışım oluşturulduğunu söylemek de mümkündür.

Şevket Bilâlî, bu beytin ikinci mısramı, Nâbî'nin üçüncü beytinin ikinci mısraındaki "Tefevvuk-kerde-i 'arş-ı cenâb-ı kibriyâdur bu" deyişine benzer bir biçimde dile getirmiştir.

"Elem neşrah" oku 'âşık ki şadriñ inşirâh bula

Ķırâ'at eyle [kim] Ķur'ânı ki nûr hem ziyâdır bu

(Ey) Âşık, "elem neşrah" oku ki göğsün rahatlasın. Kur'ân'ı kırâat et (oku), (çünkü) bu hem nur hem ziyâdır.

Bu beyit, Nâbî'nin ikinci beytiyle benzerlik göstermektedir. Nâbî, beytinde gökyüzündeki yeni ayın Hz. Muhammed'in Ravza-i Mutahhara'sındaki Bâbü's-Selâm kapısının bağıryanık âşığı olduğunu, onun kandili olan güneşin de nurunu aldığı kaynağın yine burası olduğunu belirtmektedir. Şevket Bilâlî ise, âşıklara İnşirah suresi okuyarak gönüllerini rahatlatmalarını ve Kur'ân okumayı tavsiye ederek onun hem nur hem de ziyâ olduğunu söylemiştir. Nâbî'nin "maṭla'-ı nûr u ziyâdur bu" ifadesiyle Şevket Bilâlî'nin "nûr hem ziyâdır bu" ifadesi benzeşmektedir.

⁶³ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: Otto Yayınları, 2014), 224, 320.

⁶⁴ Şükrü Halûk Akalın vd., *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011), "huzur", 1115-1116.

Şevket Bilâlî beyitte İnşirah suresi ilk ayetten (أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ) kısmî lafzen iktibas yapmıştır. "Senin kalbini açık genişletmedik mi?" diye çevrilen ayette geçen "şerh-i sadr" kavramını Isfâhânî, insanın mânâ cephesinin Allah'tan gelen ilâhî bir nurla, sakinlik ve sükûnetle, gönül huzuruyla rahatlama şeklinde açıklamıştır.⁶⁵ Bu kavram, Hz. Muhammed'in kendisine gelen vahyi kavraması, muhafaza etmesi ve risalet görevini yerine getirebilmesi için ona bahşedilmiş bir manevî ve beşerî idrak yüksekliği şeklinde açıklanmıştır.⁶⁶ Bu sure özelinde Allah'ın Hz. Muhammed'e olan inayetleri, ona bir süre aradan sonra vahiy göndermesi, onun göğsünün genişletilmesi, belini büken yüklerinin kaldırılması ve şanınin yüceltilmesidir. İnşirah suresinin dördüncü ayetinde Hz. Muhammed'in şanınin yüceliğine yapılan vurgu, O'nun Allah katındaki değerine ve üstün hususiyetlerine işaret etmektedir. Şevket Bilâlî, Hz. Muhammed'e bahşedilen inayetlerin zikredildiği bu surenin okunmasını âşıklara onların da inşirah bulması için tavsiye etmiştir. Yine aynı mısra da fiil olarak kullandığı "inşirah bula" sözünde de bu sureye işaret etmiştir. Şevket Bilâlî'nin mensubu olduğunu söylediği Nakşibendiyye tarikatının Halidiyye kolunda icra edilen hatme zikirlerinde İnşirah suresinin okunması mutâd olan bir uygulamadır.⁶⁷ Yine hatme uygulamasıyla ilgili altıncı beytinde üzerinde duracağı rabîta ve ihlas suresi gibi hususlardan evvel İnşirah suresine bu beyitte değindiği görülmektedir.

İkinci mısra da birbiriyle kökteş iki kelimeye yer vermek suretiyle (Kıraat-Kur'ân) âşıklara Kur'ânı kırâat etmeleri gerektiğini söylemiş, bunun hem nur hem ziyâ olduğunu vurgulamıştır. Aslında burada Şevket Bilâlî'nin Kur'ân ve Hz. Muhammed arasında bir ilgi kurduğu da söylenebilir. Kur'ân ile özdeşleşen Hz. Peygamber⁶⁸ de hem nur hem ziyadır anlamı taşımaktadır. Ziya ateşten meydana gelen aydınlık, nur ise yakıcılık vasfı bulunan bir nesneden

⁶⁵ Ragıb el-İsfâhânî, *Müfredat*, çev. Mustafa Yıldız (İstanbul: Çıra Yayınları, 2020), 516-517.

⁶⁶ *Kur'an Yolu Meali*, haz. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), el-İnşirah 94/1.

⁶⁷ Mehmet Saki Çakır, "Hatm-i Hâcegân ve Hâlidilik'teki Uygulanan Örnekleri", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 5/2 (24 Temmuz 2019), 488-505.

⁶⁸ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî Müslim, *el-Müsnedü's-Sahihü'l-Muhtasar bi Nakli'l-Adl 'ani'l-Adl ilâ Resûlillâh*, thk. Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî (Beyrut: Dâru 'İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1373/1954), 1: 512.

böyle bir vasfı bulunmayan bir nesneye ulaşip oradan yansıyan aydınlık olarak ifade edilmiştir.⁶⁹ Yunus suresi beşinci ayette “Güneşi ziyâ, ayı nur yaptık.” buyrularak ayın, nur oluşuna, güneşin ise ziya oluşuna dikkat çekildiği ifade edilmektedir. Buna göre ay; Allah’ın kendisini yarattığı tabiatı itibariyle nur olup zatı sönüktür, güneş ise hem zatı itibariyle hem de Allah’ın yaratması itibariyle ziyadır. Nasıl ki güneşin ziyası ayda tecelli ediyorsa Allah’ın isim ve sıfatları da yaratılmışlarda tecelli etmektedir. Bu tecelliler ise en kâmil anlamda Hz. Muhammed’de görünmektedir.⁷⁰ *Kur’ân-ı Kerîm*’de Resûlullah’ın emrine uyanın ona itaat edenin Allah’ın emirlerine uymuş ve itaat etmiş olacağı anlamında geçen ayetler⁷¹ bu minvalde anlaşılır.⁷²

Şaçılmaz mı gönül iklimine deryâ gibi ‘irfân

Oğunur râbıta ihlâş hayâl-i evliyâdır bu

Deryaya benzeyen gönül iklimine irfan saçılmaz mı? İhlas okunur, rabita yapılır, bu evliyaı hayal etmektir.

Beyitte geçen gönül kelimesi Türkçe olup mefhûmu itibariyle derin bir anlam ihtiva etmektedir. Farklı çevrelerce “nefs-i nâtika” ya da “hakikat-i insaniyye” gibi ibarelerle anılan gönül, bir biçime bağlı olmayan Rabbânî bir latife, şuurun, duyuların, vicdanın, algıların, aklın ve maneviyatın merkezi demektir. Sûfiler gönlü Allah’la temasa geçebilecekleri bir vasıta olarak telakki etmiş, keşf yahut müşahade denilen metotla marifete ulaşabilmeyi arzu etmişlerdir. Gönül, marifeti elde etmede bilginin kaynağı olarak görüldüğünden onun saflaştırılması, arındırılması ve nefsin terbiye edilmesi zaruri görülmüştür. Bu zaruretlerin gerçekleştirilmesi neticesinde gönlün, ilahi hakikatlere ulaşabileceği düşünülmektedir.⁷³ İşte bu ilâhî hakikatleri sezme, anlama ve sırları bilmeye, ruhi tecrübeyle, manevi vasıtayla elde edilen bilgiye

⁶⁹ Ahmed Avni Konuk, *Fusûsu’l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, haz. Mustafa Tahralı - Selçuk Eraydın (İstanbul: İFAV Yayınları, 2002), 338.

⁷⁰ Muhyiddin İbnü’l-Arabî, *Fütûhâtü’l-Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2012), 391-392.

⁷¹ en-Nisâ 4/80; Muhammed 47/33; en-Nûr 24/54 vb.

⁷² İbnü’l-Arabî, *Fütûhâtü’l-Mekkiyye*, 347-360.

⁷³ Osman Nuri Küçük, “Bilgi Kaynağı ve Vasıtası Olarak Kalb”, *Tasavvuf El Kitabı*, ed. Kadir Özköse (Ankara: Grafiker Yayınları, 2021), 49.

irfan denmektedir.⁷⁴ Allah'ın kudreti, ilmi, sıfatları kıyası olmayan bir denize benzetilir, kullarınki ise bu denizin bir katresine nispet edilir. Bu vesileyle Hz. Muhammed'in ve hakiki erenlerin vasıfları da hatta gönülleri de yine denize benzetilir. Bu yüzden onlar için deniz gönüllü tabiri kullanılır.⁷⁵ Şevket Bilâlî beytinde maneviyatın merkezi olan gönlü deryaya teşbih etmiş, gönle irfanın saçılmasını dilerken inci istiaresi yapmıştır. İkinci mısradaki ise gönlünde irfanı elde edebilmede rabita ve virdin önemine dikkat çektiği görülmektedir.

Arapça bağlantı ve bağlantı vasıtası anlamlarına gelen rabita, tasavvufta dervişin zikir veya ibadet esnasında Allah'tan başka her şeyi gönlünden çıkararak gönlünü saflaştırmak için mürşidini gönül gözüne getirmesi, ona gönlünü bağlamasıdır. Bununla derviş, gönlünü önce mürşidine onun vesilesiyle Hz. Muhammed'e ve dahi Allah'a bağlamış olmakla Hakk'ın dışındaki her şeyden arınmış olacağını düşünmektedir. Nakşibendilikte rabıtaya ayrıca önem verilmesi ve Nakşibendi mensuplarının rabitayla ilgili olarak eserler kaleme alması dolayısıyla rabitanın bu tarikata özel bir uygulama olduğu kanaati oluşmuştur. Ancak bu uygulama Kadiriyye ve Halvetiyye gibi başka tarikatlarda da görülmektedir.⁷⁶ Melamet ehlinin rabita için "gönül beklemek" tabirini kullandığı da bilinmektedir.⁷⁷ Bir bakıma Şevket Bilâlî'nin ilk mısrasında "saçılmaz mı?" istifhamıyla bu bekleyişi hissettirdiği söylenebilir.

Şevket Bilâlî'nin mensubu olduğu Nakşibendiyye tarikatında toplu olarak icra edilen ve icra esnasında Fatiha, İnşirah ve İhlas surelerinin okunduğu hatm-i hâcegân adı verilen bir zikre göndermede bulunduğu görülmektedir. Abdulhalık-ı Gucdüvânî'ye dayandırılan bu zikre "hatm-i kebîr" yani büyük hatme, Bahâeddin Nakşibend, İmâm-ı Rabbânî gibi diğer şeyhlerle ilişkilendirilen zikre ise "hatm-i sağîr" yani küçük hatme denilmektedir. Nakşibendîliğin erken dönemlerinde bir müşkili gidermek yahut bir belayı savmak niyetiyle

⁷⁴ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 245; Şimşek, *Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, 179.

⁷⁵ Gölpinarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri Tercemesi ve Şerhi*, 88-89.

⁷⁶ Necdet Tosun, "Râbita", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 34/378.

⁷⁷ Gölpinarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri Tercemesi ve Şerhi*, 264.

yapılırken hususen Halidîlik kolunda belirli zamanlarda yapılan bir vird olarak uygulanır olmuştur. Halidîliğin başkaca kollarında da uygulanan hatmenin erkânında bir farklılık görülmezken şeyhlerin ilkelerinden dolayı âdâblarında değişiklikler bulunmaktadır.⁷⁸ Şevket Bilâlî'nin beytinde de üzerinde durduğu rabıtayı bazıları bir ilke olarak benimsemiştir. Meselâ Es'ad Sahib, Muhammed Emin Erbilî (ö. 1914) hatmenin rükün şartlarında, Gümüşhânevî kolu ise hatmenin âdâbları arasında rabıta hâlinde olmak hususunu belirtmiştir.⁷⁹

Nâbî'nin gazelininden farklı olarak bu beyitte Şevket Bilâlî'nin mensubu olduğu tarikatın remiz ve uygulamalarını hususiyetle öncelediği görülmektedir. Nazîresinin son iki beyti, mensup olduğu tarikatın uygulamaları ve şeyhine olan muhabbet ve bağlılığını dile getirmesinden ibarettir.

Eğer 'âşık iseñ Şevket teveccüh eyle dergâha

Cihânın rehberi şâhı Vişâlî dilrübâdır bu

Şevket eğer âşık isen dergâha yönel. Cihânın yol göstericisi, padişahı Vişâlî'dir, bu (kimse) gönül kapan, herkesi kendine bağlayan, âşık olunandır.

Nâbî'nin "Mürâât-ı edeb şartıyla gir Nâbî bu dergâha" dediği gazelinin son beytinin ilk mısraında dergâh kelimesinin tercih edildiği, Şevket Bilâlî'nin ise "Eğer 'âşık iseñ Şevket teveccüh eyle dergâha" dediği nazîresinin son beytinin ilk mısraında bu kelimeyi müştereken kullandığı görülmektedir. Nâbî, hadiste Hz. Muhammed'in evi ve minberi meyanında olduğu bildirilen Ravza-i Mutahhara adı verilen mahalle işaret ederek Şevket Bilâlî ise intisap ettiği şeyhinin eşiği, onun bulunduğu yeri kastederek dergâh kelimesine yer vermiştir. Dergâh, içinde birtakım ritüellerin yapıldığı tekke yapısına verilen bir isim olmasının yanı sıra bu kelime şiirimizde çeşitli teşbih ve mecazlara konu olarak yüksek ve yüce bir makama yakınlığa da işaret etmektedir.⁸⁰ Şevket Bilâlî'nin ilk mısra da tercih ettiği bu kelimeyle, ikinci mısra da

⁷⁸ Çakır, "Hatm-i Hâcegân ve Hâlidîlik'teki Uygulanan Örnekleri", 490-492.

⁷⁹ Çakır, "Hatm-i Hâcegân ve Hâlidîlik'teki Uygulanan Örnekleri", 493, 497, 501.

⁸⁰ Şimşek, *Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, 42.

şeyhi Hasan Visâlî Efendi (ö. H. 1320/M. 1902-03) için kullanmış olduğu şâh kelimesi birlikte düşünüldüğünde yüksek bir makam çağrışımı dikkat çekmektedir.

Şevket Bilâlî beytinde yer verdiği teveccüh kelimesiyle bir yandan bir tarafa doğru yönelmeyi ifade etmekle bir yandan da tasavvufta hususen Nakşîlerin de üzerinde durduğu teveccüh adı verilen uygulamaya işarette tevriye yapmıştır. Teveccüh, bir tarafa yönelmek anlamına gelmekle beraber tasavvufî ıstılahta mürşidin, müridinin ruhi anlamdaki idrak seviyesini artırmak için onu karşısına alarak bütün manevi kuvvetini ona yöneltmesi, nazar etmesi demektir. Bir irşat yöntemi olarak Nakşîlikte mühim bir yeri vardır. Nakşîbendî kaynaklarında Allah'a teveccüh, kalbe teveccüh, mürşidin müridine teveccühü, müridin mürşidine teveccühü şeklinde teveccühün dört türünden bahsedilmektedir.⁸¹ Sufiler, müritten mürşide doğru olan teveccühe râbita-i muhabbet adını vermektedir. Ancak böyle bir inançla feyze mazhar olunabileceği düşüncesiyle müridin mürşidine gönül bağlamasının gerekliliği üzerinde durulur. Hususen Hâlidî şeyhlerinin de râbita ve teveccühe devam edilmesi gerektiğine dair telkinleri vardır.⁸² Bu minvalde Hâlidî koluna bağlı Şevket Bilâlî'nin kendine seslenmek suretiyle mürşidinin dergâhına teveccüh eylemesini salıkladığı son beytinde müridin mürşidine teveccühü öne çıkmaktadır. Bir önceki beyitte açıkça vurgulanan rabita konusunu burada dolaylı bir şekilde sürdürdüğü görülmektedir. Müridin mürşidine gönül bağlaması ilkesinden hareketle şeyhi Visâlî için dil-rübâ (gönül kapan, âşık olunan, herkesi kendine bağlayan) nitelemesi yaparak bu yolda gönül bağlamanın önemine işaret ettiği görülmektedir.

Sonuç

Nâbî'nin "bu" redifli naat türünde yazmış olduğu gazel, Türk edebiyatında mümtaz bir yere sahiptir. Yazılma sebebine dair rivayetlerin de etkisiyle bu gazel şöhret bulmuş ve gazele

⁸¹ Hilal Barış Candaş, "Teveccüh ve Hâlidîlik'teki Uygulanan Örnekleri", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 11/2 (20 Temmuz 2025), 535-536.

⁸² Halil İbrahim Yazar, "Râbita ve İlgili Bazı Tasavvufî Kavramların Sûfî Gelenek Açısından Tahlili", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 11/1 (31 Mart 2022), 519.

bugün bilinen kadarıyla nazîre, murabba, tahmis ve müseddes manzumeleri yazılmıştır. Bayburtlu Şevket Bilâlî de Nâbî'nin ilgili gazeline nazîre yazan şairlerden biridir. Yazmış olduğu bu nazîre elde bulunan tek eseri olan *Dîvân*'ında "bu" redifli yazmış olduğu üç gazelinden birisi olup 122 nolu gazeldir. Genel olarak Şevket Bilâlî'nin nazîresinde aruz kusurları bulunmakta olup sade ve anlaşılır bir dil kullandığı, iktibas, teşbih, istiâre, nida, tenasüp ve tevriye gibi edebî sanatlardan istifade ettiği görülmektedir.

Nâbî'nin beş beyitlik gazeline Şevket Bilâlî yedi beyitten müteşekkil bir nazîre yazmış olup beyit sayıları farklıdır. Zemin şiir ve nazîre arasında vezin, kafiye, redif ve konu birliği söz konusudur. "Sakın/Hazer kıl- makâm-ı Mustafâ/tarîk-i Mustafâ-nazargâh-ı ilâhî/Huda'nın nazargâhı- metâf-ı kudsiyândır bu/metâf-ı enbiyadır bu- matla'-ı nûr u ziyâdır bu/nûr hem ziyâdır bu- cenâb-ı kibriyâdır bu/dîvân-ı kibriyâdır bu- çeşmi tûtiyâdır bu/gözüne tûtiyâdır bu- gir Nâbî bu dergâha/Şevket teveccüh eyle dergâha" gibi örneklerden hareketle Şevket Bilâlî'nin nazîresinde, Nâbî'nin gazeline dile getirmiş olduğu ifadelerle benzer ifadeler kullanması iki gazel arasındaki uyumu göstermektedir. Muhteva açısından Hz. Muhammed'in makamının yüceliğinin ve kutsiyetinin belirtilmesine iki gazelde de karşılaşılmaktadır. Ancak Şevket Bilâlî'nin, Nâbî'den farklı olarak nazîresinde değindiği en önemli husus şeyhi Hasan Visâlî Efendi ve mensubu olduğu Nakşibendî tarikatının remiz ve uygulamalarıdır. Nâbî Hz. Muhammed'e edep gösterilmesi uyarısıyla başladığı gazelini yine edep vurgusuyla bitirirken Şevket Bilâlî kötü zanalardan sakınma uyarısıyla başladığı nazîresini mürşidine teveccüh etme uyarısıyla bitirmiştir. Şevket Bilâlî'nin Nakşibendiyye tarikatına mensup olduğu ve şiirlerinde mürşidine ve tarikatına olan muhabbetini her defasında dile getirdiği göz önünde bulundurulursa böyle bir netice şaşırtıcı değildir. Nazîresinin bütününde kullandığı kelime ve kavramlar göz önünde bulundurulduğunda ise onun tasavvufî unsurları öne çıkararak şiirine derinlik kattığını söylemek mümkündür.

Kaynaklar | References

- Akalın, Şükrü Halûk vd. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 11. Basım, 2011.
- Arslan, Harun. "Türk Edebiyatında 'Esmâ-yı Nebi ve Celâlzâde Mustafa'nın Tercüme-i Me'âri-cün'n-Nübüvve'si". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/31 (2014), 49-52.
- Aynacı, Mihrican. "Divan Şiirinde Geçen Göz Hastalıklarının Klâsik Dönem Tıp Metinleri Ekseninde Değerlendirilmesi". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 9 (01 Ocak 2012), 29-48. <https://doi.org/10.15247/dev.92>
- Banarlı, Nihad Sami. *Edebiyat Sohbetleri*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2007.
- Bayram, Yavuz. "16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin "Şair"e ve "İlham"a Dair Görüşleri". *Türklük Bilimi Araştırmaları* 18 (Ocak 2005), 31-68.
- Bektaş, Ekrem. "Nâbî'nin 'Bu' Redifli Gazeline Urfalı Şairler Tarafından Yapılan Tahmis ve Yazılan Nazireler". *Gazi Türkiyat* 1/3 (2008), 51-66.
- Bilkan, Ali Fuat. *Nâbî Dîvânı*. 2 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Basım, 2011.
- Bilkan, Ali Fuat. *Nâbî Hayatı, Sanatı Eserleri*. Ankara: Akçağ Yayınları, 3. Basım, 2010.
- Burckhardt, Titus. *İslam Sanatı-Dil ve Anlam*. çev. Turan Koç. İstanbul: Klasik Yayınları, 2013.
- Candaş, Hilal Barış. "Teveccüh ve Hâlidîlik'teki Uygulanan Örnekleri". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 11/2 (20 Temmuz 2025), 529-555. <https://doi.org/10.69576/ihya.1660878>
- Cansever, Turgut. *İslam'da Şehir ve Mimarî*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1997.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Otto Yayınları, 6. Basım, 2014.
- Çakır, Mehmet Saki. "Hatm-i Hâcegân ve Hâlidîlik'teki Uygulanan Örnekleri". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 5/2 (24 Temmuz 2019), 488-505.
- Çiçekler, Mustafa. "Nazîre (Fars Edebiyatı)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/458. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Durmuş, İsmail. "Nazîre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/455-456. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- el-Hakîm, Suad. *İbnü'l Arabî Sözlüğü*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: ALFA, 2017.
- el-İsfâhânî, Ragıb. *Müfredat*. çev. Mustafa Yıldız. İstanbul: Çıra Yayınları, 6. Basım, 2020.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri Tercemesi ve Şerhi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 4. Basım, 2023.
- Güldütuna, Hatice Dilek. "Niyâzî-i Mısır'de Ledün İlmi ve Tahsili". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (15 Haziran 2021), 187-207. <https://doi.org/10.33460/beu-ifu.886880>
- Hocaoğlu Karagöz, Kadriye. *Şevket Bilâlî Dîvânı (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2024.

- İbn Arabî, Muhyiddin. *Fütûhât-ı Mekkiyye*. çev. Ekrem Demirli. 18 Cilt. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2012.
- İsen, Mustafa. "Divan Şiirinde Nazîre Geleneği". *Mavera* 54 (1981), 24-26.
- Kalpakkı, Mehmet. "Osmanlı Şiir Akademisi: Nazîre". *Türk Edebiyat Tarihi*. ed. Talat Sait Halman vd. 133-137. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006.
- Kanar, Mehmet. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları, 2011.
- Kaplan, Hasan. "Bir Yarışma Olarak Nazire: 16. Yüzyılda Ödüllü Bir Nazire Müsabakası". *KÜLTÜRK Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 5 (Haziran 2022), 35-60.
- Kaplan, Hasan. "Divan Edebiyatında İntihal: Alıntı Mı Çalıntı Mı?" *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 40 (Şubat 2017), 39-98.
- Karadeniz, Mustafa Uğur. "Kelimelerden şehir: Osmanlıda Şiir-Şehir ilişkisi". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 24 (21 Eylül 2021), 793-806. <https://doi.org/10.29000/rumelide.990262>
- Kâşânî, Abdürrezzak. *Tasavvuf Sözlüğü*. İstanbul: İz Yayıncılık, 4. Baskı, 2015.
- Koç, Mustafa. "Anadolu'da İlk Türkçe Te'lif Eser". *Bilig* 57 (2011), 159-172.
- Konuk, Ahmed Avni. *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*. haz. Mustafa Tahralı - Selçuk Eraydın. 4 Cilt, İstanbul: İFAV Yayınları, 2002.
- Köksal, Fatih. *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazîre*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.
- Kur'an Yolu Meali*. haz. Hayrettin Karaman vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2020.
- Kurnaz, Cemal. *Osmanlı Şair Okulu*. Ankara: Birleşik Yayınevi, 2007.
- Küçük, Osman Nuri. "Bilgi Kaynağı ve Vasıtası Olarak Kalb". *Tasavvuf El Kitabı*. ed. Kadir Özköse. 48-54. Ankara: Grafiker Yayınları, 8. Basım, 2021.
- Levend, Agâh Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Levend, Agâh Sırrı. *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Müsnedü's-Sahîhü'l-Muhtasar bi Nakli'l-Adl 'ani'l-Adl ilâ Resûlillâh*. thk. Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1373/1954.
- Okuyucu, Cihan. *Nâbî Mütefekkir Bir Şairin Romanı*. İstanbul: Sütun Yayınları, 2013.
- Özdil, Hatice - Erat, Ebru. "Nâbî'nin 'Bu' Redifli Naatına İbrahim Sabri Efendi'nin Nazîresi". *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi (Journal Of Academic Literature)* 8/17 (19 Temmuz 2022), 85-100. <https://doi.org/10.28981/hikmet.1130888>
- Parlakkılıç Mucan, Ayşe. "Nâbî'nin 'Bu' Redifli Gazeline Yeni Bir Tahmis: Tahmis-i İsmâil Sâdik Kemâl". *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 9/1 (2025), 132-145. <https://doi.org/10.34083/akaded.1630165>

- Sarı, Rumeysa. "Müfîdî Divânı'nda Meclis Kültürü ve Unsurları Üzerine Bir Değerlendirme". *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (30 Aralık 2024), 201-227. <https://doi.org/10.70916/buefd.1594940>
- Şener, Halil İbrahim. "Tâhiru'l-Mevlevî'nin Tesdîs-i Na't-i Şerif-i Nâbî'si ve Tahlili". *İstem* 1 (2003), 9-12.
- Şentürk, Ahmet Atilla – Kartal, Ahmet. *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- Şimşek, Selami. *Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.
- Temür, Şükran. "19. Yüzyılda Bilinmeyen Bir Eser: Bayburtlu Şevket Bilâlî Divânı". *International Journal of Social and Economic Sciences* 1/2 (2011), 5-8.
- Tosun, Necdet. "Râbîta". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/378-379. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Yalçın, Dilek. "Hanyalı Nûrî Osmân Divânı'nda Naat". *Mavi Atlas* 11/1 (28 Nisan 2023), 147-172. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.1259858>
- Yarar, Halil İbrahim. "Râbîta ve İlgili Bazı Tasavvufî Kavramların Sûfî Gelenek Açısından Tahlili". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 11/1 (31 Mart 2022), 509-529. <https://doi.org/10.15869/itobiad.975271>
- Yavuz, Kemal. "Türk Şiirinde Nazire". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1/10 (01 Ocak 2013), 359-423. <https://doi.org/10.15247/dev.155>
- Yılmaz, Kadri Hüsnü. "Divan Şairlerinin Meydan Okumaları ve Kendi Şiirlerine Nazire İstekleri". *International Journal Of Turkish Literature Culture Education* 7/3 (01 Ocak 2018), 1660-1678. <https://doi.org/10.7884/teke.4206>